

Høringsnotat

Forslag til endring i forskrift om bruk av personlig verneutstyr under kjøring med motorvogn og forslag til endring i forskrift om bruk av kjøretøy

1. Innledning

Samferdselsdepartementet sender med dette på høring forslag til endring i forskrift 21. september 1979 nr. 7 om bruk av personlig verneutstyr under kjøring med motorvogn (heretter verneutstyrforskriften) og forslag til endring i forskrift 25. januar 1990 nr. 92 om bruk av kjøretøy (heretter bruksforskriften).

Forslagene innebærer å klargjøre at bruk av toalett er tillatt under kjøring på buss klasse II og III. Dette vil avklare uklarhet rundt lovligheten av slik bruk og vil bidra til å bedre brukervennligheten for passasjerer, særlig for personer med sykdom eller funksjonsnedsettelse som må gå fra sitteplass i forbindelse med et nødvendig toalettbesøk. Samtidig foreslås det å klargjøre hovedregelen om at personer skal bruke registrerte plasser i kjøretøy under kjøring.

2. Bakgrunn

Gjennom henvendelser fra busselskaper og publikum, samt innspill i møte avholdt i februar 2022 med Kultur- og likestillingsdepartementet og berørte bruker- og pasientorganisasjoner, er Samferdselsdepartementet blitt gjort kjent med at aktørene i bransjen har ulik oppfatning av hvorvidt det er adgang til å bruke bussens toalett under kjøring. Enkelte busselskaper har stengt toalettet når bussen kjører, under henvisning til at det er påbudt å bruke belte. Andre busselskaper tillater toalettbesøk mens bussen er i bevegelse, og har gjort dette i mange år.

En slik ulik praksis, som blant annet skaper usikkerhet hos passasjerer, sjåførere og busselskaper er uheldig. Stengte toalett er videre særlig utfordrende for brukere som av ulike årsaker har behov for hyppig tilgang til toalett. I lys av Diskrimineringsnemndas nylige vedtak i sak 21/624, skal det også mye til for å kunne forby passasjerer bruk av toalett under kjøring.¹ På denne bakgrunn, og hensett til gjeldende prinsipper om universell utforming i offentlig transport, finner departementet det formålstjenlig å foreslå regelendringer som klargjør at det er tillatt å bruke toalett i buss under kjøring.

3. Gjeldende regelverk

Etter verneutstyrforskriften § 1 første ledd, skal bilbelte og annet utstyr til sikring av personer brukes der det er montert. For buss klasse II (forstad-/langrutebuss) og III (ekspress/langdistansebuss) er dette ytterligere presisert i bestemmelsens fjerde ledd. Denne bestemmer at bilbelte og annet sikringsutstyr skal brukes av sittende. Det er generelle unntaksbestemmelser i forskriftens § 1 femte ledd. Unntakene omfatter blant annet de tilfellene der kjøretøyet står stille, under rygging, under kjøring i garasje, på parkeringsplass, bensinstasjon eller annet lignende avgrenset område, samt ved legeerklæring som gir fritak fra å bruke bilbelte. Denne forskriften regulerer kun bruk av bilbelte mens man sitter i setet.

¹ [sak-21-624-nemndas-avgjoerelse-vedtak.pdf \(diskrimineringsnemnda.no\)](#)

Bruksforskriften § 3-1 nr. 1 forbyr bruk av kjøretøy med større antall personer på sitteinretninger eller på andre plasser enn det er registrert for. Denne regelen er ikke begrenset til en bestemt kjøretøygruppe og gjelder derfor generelt. Statens vegvesen opplyser at de har lagt til grunn at det i regelen ligger en forutsetning om at man kun kan oppholde seg på registrerte plasser når kjøretøyet er i bruk. Dette innebærer at siden klasse III busser kun er registrert med sitteplasser, er det ikke tillatt å oppholde seg på andre plasser i bussen enn på sitteplassene under kjøring, herunder at det hverken er lov til å bevege seg i bussens midtgang eller bruke toalettet. I buss klasse II er det tillatt å bruke både sitte- og ståplasser i bussen. Men da toalettet ikke er en registrert plass, vil det basert på denne forståelsen heller ikke i buss klasse II være tillatt å bruke toalett.

Statens vegvesen viser til flere forhold som underbygger en slik forståelse. Det er for eksempel ikke tillatt for en passasjer å benytte sovekøye i en lastebil under kjøring. Et annet eksempel er at det ikke er lov å bruke uregistrerte sitteplasser i bobiler under kjøring, selv om personantallet ikke overstiger det kjøretøyet er registrert for. Statens vegvesen viser også til at det i bruksforskriftens § 3-1 nr. 3 er inntatt en egen bestemmelse som gir visse transportvirksomheter tillatelse til å benytte egne spesifiserte plasser som ikke er registrerte plasser. I nevnte bestemmelse gis det for eksempel tillatelse for at inntil 2 personer kan benytte «ståplattform» under innsamling av husholdnings- og næringsavfall, når øvrige vilkår også er oppfylt.

Samferdselsdepartementet vil imidlertid peke på at ordlyden i gjeldende regelverk som vist ovenfor ikke er helt klar når det gjelder adgangen til bruk av toalett under kjøring. Vi viser også til at det i svært mange år blant mange busselskaper har vært praktisert at bussens toaletter kan benyttes under kjøring. Dette underbygges av at mange brukere har oppfattet nylige endringer i praksis hos enkelte selskaper som en betydelig innskjerping i forhold til situasjonen tidligere. Vi har også i liten grad kjennskap til at myndighetene har kommunisert aktivt og tydelig om forståelsen av at dette har vært ansett forbudt, eller tatt initiativ til å få avsluttet det som har vært ansett for en ulovlig praksis. Vi er heller ikke kjent med at det har vært ilagte reaksjoner for bruk av toalett under kjøring.

Vi ser derfor samlet sett at det kan være berettiget tvil om hvordan regelverket på dette punktet er å forstå, og mener derfor det er behov for å klargjøre regelen.

4. Regulering i Sverige og Danmark

I Sverige er hovedregelen at sittende passasjerer skal bruke sikkerhetsbelte under kjøring, der det er montert. Den svenske Transportstyrelsen opplyser at passasjerene derfor kun kan bruke toalettet når bussen er parkert.

I Danmark er det belteplikt for de som benytter sitteplass når denne er utstyrt med sikkerhetsbelte. Den danske Færdselsstyrelsen opplyser at det utover visse unntak i regelverket, ikke er krav om at man skal sitte under hele bussturen. Etter Færdselsstyrelsens opfatning, er det da mulig å bruke toalettet under kjøring så lenge det foregår i rimelig omfang. De opplyser videre at det vil være opp til domstolene i siste instans å avgjøre, om perioden man har stått oppreist er rimelig eller ei.

5. Trafikksikkerhet og ulykkesrisiko

Bilbelte er det enkleste og mest effektive hjelpemiddelet for å redusere tallet på drepte og hardt skadde i trafikken. Ulykkesstatistikken viser at mangel på bruk av bilbelte i kjøretøy generelt er den faktoren som oftest er registrert som avgjørende årsak til skadeomfanget i en bilulykke. Ved å ikke bruke bilbelte, utsetter man seg selv og andre i kjøretøyet for fare.

En buss er et stort og tungt kjøretøy som er konstruert for å ta mange passasjerer. Dersom det skulle skje en ulykke, er det store krefter som settes i sving og passasjerer som går eller står i midtgangen da vil være svært utsatt. Stående passasjerer eller passasjerer som ikke bruker setebelte kan også være til fare for sine medpassasjerer.

Statistikken på antall drepte og skadde busspassasjerer i Norge som ikke har brukt setebelte tilsier likevel at risikoen for ulykker med buss generelt er lav. Flere busselskaper har i tillegg, som nevnt, tillatt bruk av toalett under kjøring med buss i mange år. Et uttrykkelig unntak fra belteplikten og unntak fra kravet om bruk av registrerte plasser i buss klasse II og III ved bruk av toalett vil dermed trolig ikke øke den trafikksikkerhetsmessige risikoen i nevneverdig grad.

Det foreslås videre at unntaket skal begrenses til kortest mulig fravær ved bruk av toalett, og utgjør derfor en begrenset risiko sammenliknet med det å sitte uten bilbelte eller stå i bussen over lengre tid.

6. Nærmere om «kortest mulig fravær fra sitteplass grunnet bruk av toalett»

Hensikten med forslaget er primært å avklare usikkerhet rundt reglene om bruk av toalett i buss klasse II og III ved å slå fast at busspassasjerer kan ta av seg setebilbeltet, og benytte toalettet.

For å begrense forstyrrelser for sjåføren og den trafikksikkerhetsmessige risikoen ved ferdsel i bussen til/fra toalett, skal det ikke være adgang til å forlate setet i lengre perioder enn nødvendig. Det foreslås derfor at fraværet fra sitteplass i buss kl. III skal være «kortest mulig». Det innebærer at det for eksempel ikke blir tillatt å stå og vente i bussens midtgang i en «do-kø». Passasjerer som er nødt til å benytte toalettet, må bli sittende fastspent i setet frem til det er ledig på toalettet. Det blir heller ikke tillatt å bevege seg i midtgangen for å slå av en prat med andre medpassasjerer. Dette vil ikke gjelde buss kl. II, hvor det er tillatt med stående passasjerer, innenfor antallet registrerte ståplasser.

7. Særlig om annet kortvarig og nødvendig fravær fra sitteplass

Departementet har vurdert om også annet kortvarig og nødvendig fravær fra sitteplass bør unntas, slik at også passasjerer med andre særskilte behov kan ivaretas.

Utgangspunktet er at passasjerene forventes å kunne planlegge for de behov som kan oppstå underveis på turen før turen starter, og sørge for at man har det man trenger tilgjengelig fra sitteplassen. Det er kun når det oppstår uforutsette forhold underveis at det er grunn til å reise seg som eventuelt vil være grunn for å tillate fravær fra sitteplass.

Samferdselsdepartementet er ikke kjent med konkrete forhold utover toalettbesøk som det er behov for å regulere. Uforutsette, og eventuelt akutte forhold (for eksempel behov for medisiner) antas i utgangspunktet å kunne håndteres uten særskilt regulering, og vil i noen utstrekning være tillatt ut fra rene nødrettsbetraktninger. Servering og andre servicefunksjoner anses det i utgangspunktet ikke grunn til å tillate.

Hensynet til trafiksikkerheten tilsier at unntak fra plikten til å sitte fastspent i buss kl. III ikke går lenger enn strengt nødvendig. Passasjerer som tar av seg setebelte og/eller som beveger seg i bussen usikret under kjøring, vil ved rask oppbremsing eller ved ulykke utsette seg selv og andre medpassasjerer for fare.

Det vil videre være utfordrende å avgrense hva som skal omfattes av eksempelvis «kortvarig» og «nødvendig». Utvidelse av unntak kan også medføre at passasjerene i større grad glemmer å ta på seg setebeltet igjen. En utvidelse vil også kunne skape utfordringer for sjåførene og vanskeliggjøre kontrollene og sanksjoneringen. Uten god begrunnelse og klar avgrensning vil det også kunne redusere publikums forståelse for viktigheten av å bruke belte også i buss, og øke utfordringene med å få flere til å bruke belte i buss.

Samferdselsdepartementet foreslår derfor at endringen begrenses til bruk av toalett. Vi ber imidlertid særlig om høringsinstansenes innspill på om det er andre kortvarige og nødvendige behov hvor det kan være grunn til å vurdere unntak.

8. Kontroll av bruk av bilbelte og reaksjoner ved brudd

Unnlatt bruk av bilbelte kan føre til illeggelse av gebyr som pr. i dag er på kr 1500, jf. forskrift av 26. mars 2021 nr. 963 om gebyr for visse overtredelser etter vegtrafikklovgivningen (gebyrforskriften) § 10 første ledd bokstav d. Statens vegvesen og politiet har myndighet til å kontrollere påbudt bruk av bilbelte i motorvogn, og kan illegge slikt overtredelsesgebyr, jf. gebyrforskriften § 1.

I tråd med forslaget vil det ikke være grunnlag for å illegge gebyr for manglende bilbeltebruk ved kortest mulig fravær fra sitteplass grunnet bruk av toalett. Ved at fraværet skal være kortest mulig vil det i utgangspunktet kun være tillatt å gå frem og tilbake til toalettet. Lengre fravær som å stå i do-kø eller slå av en prat med medpassasjerer vil ikke være tillatt og kan reageres mot. Denne avgrensningen antas å redusere utfordringer med håndhevingen. Det kan likevel oppstå situasjoner der det kan være mer eller mindre tvilsomt om en passasjer har tatt av seg bilbelte for faktisk å benytte toalettet. Kontrollpersonellet vil i slike tilfeller måtte foreta en konkret vurdering basert på de aktuelle omstendighetene eller opplysningene.

9. Særlig om førers ansvar for personer under 15 år

Etter verneutstyrforskriften § 3 annet ledd har føreren av motorvognen ansvaret for at passasjerer under 15 år bruker påbudt verneutstyr, og kan straffeforfølges etter forskrift 29. juni 1990 nr. 492 om forenklet forelegg i vegtrafikkaker. Spørsmålet om straffeforfølgelse i et slikt tilfelle vil i henhold til forarbeidene til endringer i vegtrafikkloven § 23a (Ot.prp.nr. 53 (2003-2004)) bero på en «konkret vurdering av sjåførens aktsomhet i det enkelte tilfelle»².

² Ot.prp.nr. 53 (2003-2004) s. 17

Selv om et barn under 15 år, på samme måte som eldre passasjerer, med foreslått endring lovlig vil kunne ta av seg bilbeltet ved fravær fra sitteplass grunnet bruk av toalett, er det likevel slik at bussjåførens plikt til å se til at barn under 15 år er sikret ellers under turen forblir uendret.

10. Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslaget omfatter unntak fra belteplikten og fra kravet om bruk av registrerte plasser i buss under kjøring ved fravær fra sitteplass grunnet bruk av toalett. Det har som nevnt over allerede vært praksis i mange år blant mange busselskaper for å kunne benytte toalett i buss under kjøring. Et unntak som forskriftsfester denne praksisen vil trolig ikke øke den trafikksikkerhetsmessige risikoen i nevneverdig grad og antas dermed i liten grad å påvirke kostnadene relatert til trafikkulykker.

Forslaget vil skape klarhet og forutberegnelighet for passasjerene, bedre brukervennligheten for passasjerene samt ivareta hensynet til universell utforming i transportsektoren, herunder være særlig viktig for passasjerer med behov for å benytte toalett på lengre busstreiser. Klargjøringen vil videre redusere ulemper knyttet til usikkerhet om rettstilstanden også blant busselskaper, sjåførere og myndigheter.

Selskaper som har praktisert forbud mot bruk av toalett vil kunne måtte endre rutiner og praksis. I den grad endringen medfører økt bruk av toaletter vil det kunne medføre økte kostnader til rengjøring og vedlikehold av toaletter.

Det foreligger ikke statistikk over ilagte sanksjoner for manglende bruk av bilbelte i forbindelse med bruk av toalett i buss. Mye tyder likevel på at det ytterst sjelden er blitt ilagt gebyr eller forelegg i slike tilfeller.

For øvrig antar departementet at forslaget ikke vil ha nevneverdige økonomiske eller administrative følger, verken for det offentlige, privatpersoner eller bransjen.

11. Nærmere om forslagene

Forslaget er tredelt og består i at det i verneutstyrforskriftens § 1 fjerde ledd bokstav d som gjelder for buss klasse II og III, tas inn en bestemmelse om at påbudet om bruk av bilbelte og annet sikringsutstyr likevel ikke gjelder ved kortest mulig fravær fra sitteplass grunnet bruk av toalett.

I bruksforskriften § 3-1 nr. 1 foreslås å klargjøre hovedregelen ved å ta inn en setning om at det under kjøring kun er tillatt å oppholde seg på registrerte plasser i kjøretøyet. Med dette som hovedregel, tas det inn et nytt unntak i nr. 3 bokstav b) om at passasjerer på buss i klasse II og III kan under kjøring likevel benytte toalett. For buss klasse III - som ikke har registrerte ståplasser - inntas ytterligere en presisering om at fraværet fra sitteplassen skal være kortest mulig, jf. tilsvarende begrensning i forslaget til endring av verneutstyrforskriften.

12. Forslag til forskriftsendringer

Følgende endringer foreslås:

- I forskrift 21. september 1979 nr. 7 om bruk av personlig verneutstyr under kjøring med motorvogn

§ 1 fjerde ledd bokstav d inntas følgende ny tekst:

d) Påbudet om bruk av bilbelte og annet sikringsutstyr gjelder likevel ikke ved kortest mulig fravær fra sitteplass grunnet bruk av toalett.

- I forskrift 25. januar 1990 nr. 92 om bruk av kjøretøy

§ 3-1 nr. 1 skal lyde:

Kjøretøy må ikke brukes med større antall personer på sitteinretninger eller på andre plasser enn det er registrert for. *Under kjøring er det kun tillatt å oppholde seg på registrerte plasser i kjøretøyet.* For kjøretøy som ikke er registreringspliktig, gjelder fabrikantens bestemmelse tilsvarende. Liten elektrisk motorvogn kan bare brukes av én person.

§ 3-1 nr. 3 skal lyde:

Innenfor det antall personer kjøretøyet er registrert for, er følgende personbefordring *likevel* tillatt:

§ 3-1 nr. 3 ny bokstav b) skal lyde:

b) Passasjer på buss i klasse II og III kan under kjøring benytte toalett. I buss kl. III skal fraværet fra sitteplass være kortest mulig.

13. Høringsfrist

Vi ber om høringsinstansenes uttalelser **innen 24. januar 2023**. Svar som kommer inn etter denne fristen kan ikke påregnes å bli tatt hensyn til.